СЦЕНИ

1

Бенгалія. Рисові плантації. Наймити індуси проводять пасивний страйк. Опівдні. І ш в а р дивиться на сонце.

Кайл аш. Не забувай, Ішваре, що бабу Баркер дивиться на сонце частіше за нас... бо воно тепер палить на попіл золоті його рахунки... Ого-го! Хай не поспішає сонце! Хай пече й палить... щоб жовкли й сохли хазяйські плантації, щоб плакали вони стиглим зерном на гарячу землю...

І ш в а р. Чи спалить, Кайлаше?

К а й л а ш. Дуже ймовірно.

І ш в а р. Чи не краще додати до сонця полум'я нашого гніву, Кайлаше... Га? К а й л а ш. Гніву?

І ш в а р. Так, любий... Бо сонце не спалить оцих голя-барів. (Показує на житниці). Бо сонце не спалить золотих рупій у сталевій касі, а гнів наш, Кайлаше, полум'я гніву інколи палить дужче за сонце...

К а й л а ш. Нізащо... Не треба, Ішваре, навіть думати про це... Інакше погубимо справу...

З-поміж наймитів витикається якийсь миршавенький дідок.

Д і д о к. Чи правильно я зрозумів тебе, шановний... К а й л а ш. Я слухаю нашого гостя... Дідок. Чи правдиво я зрозумів, що він (показує на Ішвара) хоче підбити тебе і всіх на страйк? І ш в а р. Ми вже страйкуємо.

Дідок. Страйкуєте?.. І ти думаєш, це змінить закон життя?..

І ш в а р. Хто ти такий?.. Хто тебе прислав до нас?.. К а й л а ш. Ш-ш-ш... Обережніш, Ішваре. Він же наш гість.

Дідок. Я сам прийшов... Я не ворог вам і нікому не ворог. Я тільки хотів нагадати про мудрість...

К а й л а ш. Про яку це мудрість?

Дідок. Вона одна на світі, мій сину. Це мудрість смиренного серця. Як дощова вода тече згори вниз, так і вода мудрості тече од смиренного серця...

К а й л а ш. І стає болотом...

Дідок. Не перебивай мене на слові, шановний... К а й л а ш. Я слухаю старого...

Дідок. Так-от... Запитання мудрості: якщо писаря замкнено в тюрму, то скажи мені: коли вийде строк і його випустять, чи стане він витрачати весь час на те, щоб танцювать і радіти з приводу свого визволення, чи знову стане писати, як писав?

К а й л а ш. Це ж до чого?

Д і д о к. А до того, що отак і ви, визволившись із неволі хазяйської, скажіть, чи будете веселитися весь час, чи знову станете до роботи як наймити?.. (Спитав і оді-йшов).

Усі похмуро замислились.

І ш в а р. Отак і там буде, на півночі, у далекій великій країні... Приходили до робітників їхні браміни і казали, ну, точнісінько так казали: "Визволившись із неволі, чи будете веселитися весь час, чи знову станете до роботи як наймити?.." І не знали робітники, що відповісти мудрим брамінам... (Після паузи). Та прийшов Ленін...

Рух і гомін.

Голоси. О, Ленін...

— Знаємо, Ленін...

— Чули ми, Ленін...

І ш в а р. І сказав робітникам: "Визволившись з тюрми, ви не будете, звичайно, танцювати все життя, ви станете знов до роботи, але ви вже не будете горювати і плакати..."

Рух.

Голоси. Мудро сказав Ленін...

— Добре сказав Ленін... (Співають).

Як схилиться над водою повний ущерть, Наше буде життя — англійців смерть.

Топитимем їх коло хат у каналах, У прокляті горла застромим орало, Зітнемо голови і кинем у клоаки, Одрубаємо руки — і з'їдять їх собаки.

І ш в а р (під час пісні). І робітники там прогнали брамінів та радж... І плантаторів прогнали... І знай, старий, що вони змінили закони життя, що скоро у них дощова вода потече знизу нагору...

Пісня захоплює всіх. Під час співу наближається господар плантації Баркер і офіцер.

Баркер (зачувши слова пісні). Го-го... Ви чуєте, містер Скотт? Ви чуєте? Вони зітнуть нам голови, ви чуєте? Поганий індус збирається обрізати нам руки. (Підходить ближче. За ним офіцер. Пісня уривається). Ви чуєте? Нам роти замажуть калом... Калом — ви чуєте?.. Поганий індус збирається замазати рота благородному англійцеві ка-лом... Проте не бійтеся, містер Скотт, це просто хор індійських жаб.... Хіба не бачите: у них жабині горлянки і животи?.. Ось... ось... ось... Покажи горлянку! Не хочеш? (Дратує наймитів, тикаючи стеком у кожного. Помітивши, що Ішвар від дотику спалахнув гнівом). Може, удариш мене?

К а й л а ш (застережливо). Ішваре!

Баркер. А-а, не хочеш? Цебто — не можеш... Ватажок не велить... (Помітивши дідка). Ти вже тут? Молодець... Містер Скотт, він уже тут...

Офіцер (теж помітивши дідка). А-а-а... прекрасно, прекрасно...

Баркер. І ви думаєте, містер Скотт, що вони справді можуть перетворити хоч одне слово з пісні на діло?.. Нічого подібного... Вони нікчемні страхополохи... Знов кажу — жаби. Го-го! Ану, в болото, ану!..

Дідок, вклоняючись, подає Баркерові листа.

Лист... є лист. (Читає). Містер Скотт, прошу вашої уваги. (Читає голосно). "До падлюки Баркера від комітету паліїв..." Офіцер. О!?

Баркер. "Коли ти, англійська падлюко, протягом трьох днів не задовольниш наших вимог, перше: щоб права індуса на нашій землі були не тільки рівні, ба навіть більші за права англійця..." Ви розумієте, містер Скотт? Офіцер. О-о!

Б а р к е р. "Друге: щоб було скасовано кару бамбуками для всіх індусів-наймитів і встановлено на три місяці для англійців; третє: щоб нам платили за роботу стільки, скільки ми захочемо. Коли протягом трьох днів цих вимог не буде задоволено, всі твої плантації, голяба-рі, майно, будинки підуть з димом.

Комітет паліїв на плантації Баркера, 27 липня". А сьогодні перше серпня, містер Скотт, і треба сподіватись, що злодії...

Кайлаш. Такого комітету у нас нема, бабу Баркер. Таких вимог ніхто з нас не писав і не напише. Наші вимоги всім відомі: щоб права індусів були нарівні з правами англійців, щоб скасовано було кару бамбуками... щоб заробіток був справедливий, а не такий...

Баркер. Ось лист вашого комітету, собаки...

Кайлаш. Це не наш лист. Це провокація...

Баркер. Ну! (Цілиться з револьвера).

Затемнення.

Екран: МІЖНАРОДНА РЕВОЛЮЦІЯ ЖИВЕ В УСЬОМУ СВІТІ!

Служка. Бабу Баркер! Дим! Огонь! Великий огонь! горить голябарі... Рис горить.

Баркер. Підпалили! Містер Скотт, мерщій до телефону! Викликайте військо!

Т а р а о р е. Запевняю білого пана: поміж нас немає паліїв...

Баркер. Го-го... Подивимось тепер на страйкарів! Правимо... через мушку... (Виймає револьвер, цілиться в негра).

Рух, паніка, крики.

Голоси. Тікаймо! Нас тепер переб'ють!

— Стійте! Ми не порушили закону...

— Ми не палії! Ми не винні!

Тараоре. Я ще раз кажу. Огонь не з наших рук у житниці білого пана...

Б а р к е р. Я не хочу з тобою говорити, чорний собако! Геть з дороги! (Зводить револьвера).

С а м б о. Не треба палити огнем, білий пане. Голоси. Геть!

Самбо хапає Баркера за руку й видирає револьвера.

Т а р а о р е. Самбо, не руш білого... Самбо! Самбо. Тепер він нікого не вб'є, Тараоре. Я його не вб'ю, і ти його не вб'єш. (Кидає геть револьвера).

Усі стали.

Баркер. А... он як. Озброєний напад... Гаразд! (До дідка). Будеш за свідка... Він хотів мене убити. (Вибігає^

За ним пошкандибав дідок. На середину вискакує якийсь негр і, хвилюючись, викрикує.

Негр. Горе нам! Горе нам! Тепер білий пан побіг до дроту... Там сидить злий дух. Тепер білий пан кричить у рурку злому духові — алло, алло... Клич коменданта, клич солдатів... Злий дух алло полетів туди. Злий дух алло прилетів сюди. Злий дух алло шелестить у рурці. Іде комендант, ідуть солдати, горе нам. Горе нам!

Жах, крики. Голоси. Горе! Горе!

— Люди північного неба прийдуть, вдарять огнем, спалять наші хати.

Самбо (кричить). До оборони!

Тараоре. Так. Тепер до оборони. Самбо, мерщій на вартівню!

Самбо лізе на вартівню.

Голоси. Ніщо не врятує нас, ніщо!

— Люди північного неба непереможні!

— їм служить злий дух алло...

— Багато злих духів алло.

Тараоре. Страхополохи! Замовкніть! Виженіть із серця, із жил дух переляку й страху — станьте, як один. Люди північного неба нас не подолають.

Г о л о с и. У білих рушниці.

— Вони одкриють на нас очі рушниць...

— Горе нам!

Т а р а о р е. Станьте, кажу, як один... Люди північного неба непереможні тоді, коли їм показують тремтячі спини і п'яти... А поверніться грудьми, очима, станьте стіною до них... Ну що там, Самбо?

Самбо (з вартівні). У фортецях рух... Бігають люди північного неба...

Т а р а о р е. Єсть іще час приготуватись. Білих там не більше семи раз по десять. Нас двічі по сто. Подумайте: ми кидаємо двічі по сто каменів. Двічі по сто ловецьких списів. Двічі по сто сокир і дрючків... Подумайте: ми їх підпускаємо близько... Ось так... зовсім близенько і тоді піском в очі... Га-га! Піском... Вони будуть ходить ось так. (Показує, як ходять люди з запорошеними очима).

Самбо (з вартівні). Люди північного неба поставали в ряд. До них під'їздить комендант, іще комендант і наш білий Баркер...

Крики гніву.

Голоси. Баркер!

— Там Баркер!

— Чуєте, Баркер!

— До оборони!

Т а р а о р е. Скоріше по зброю, несіть сюди зброю! Рух, метушня, гамір.

Голоси. По зброю! Волю!

— По зброю! Волю!

Завіса

2

Самбо. Люди північного неба рушають. Вони повертають на дорогу до нас. Комендант попереду, іще комендант, товстий, я'К Тараорова свиня, і біля нього пан Баркер... Пан Баркер махає руками... Пан Баркер свариться кулаком... Товстий комендант надів на очі трубки і дивиться сюди. Трубки блищать, як у тигра очі. Курява.., Вони ідуть сюди.

На кожну інформацію Самбо негри реагують то криком, то повторенням, то мертвою тишею. Підходить купка негренят,

розмовляють.

Негренята.

Не плач, Маукі, дурний, Тепер буде весело, весело. Кажуть, білі пани принесуть нам Блискавку, грім, і буде війна... А ти плачеш. Ну плач, я вже не можу Плакати. Я вже не маленький, і мені Не годиться... Бо я буду дивитися На війну.

Негри зносять зброю.

Китай. Чайна фабрика. У дворі кулі. Ждуть карального війська. Рух і тривога. Один гукає на вартового, що сидить на вартівні.

Кулі. Ван-Тіне, не спускай з ока навіть руху їхніх пальців. Кліпання вій полічи.

Вартовий (кричить вниз). Я дивлюсь, Ай-чо. Я дивлюсь, Сикун-сі... Не турбуйтесь багато... У мене очі, як ліхтарі, далеко світять...

К у л і. Де вони зараз?

Вартовий. Північний ставочок знаєш?

Ай-чо і Сикун-сі. Де саме? По цей бік, по той?

Вартовий. Де башта "лелеки" на вербі — знаєш?

Кулі. Ну?

Вартовий. От там вони зараз. Куций чорт Баркер випередив усіх на коні...

Ай і С и к. Вони близько... І половини лі, чверть версти не буде. Беріть зброю, ставайте до воріт. Вилазьте на стіни. Дзян-чен і ти, Лао, і ти, Сунь-чай, біжіть до кумирні, засядьте й чекайте, аж поки вони поминуть вас.

Дзян-чен та інші. Тоді налетіти ззаду...

А й. Ні-ні... Аніяк не ззаду. На тобі, Дзян-чен, дробовик... Май на увазі: у нас один дробовик. Із цього одного дробовика, Чен, ти мусиш застрелити капітана і куцого чорта.

Кулі розбирають зброю і готуються до бою. Тут-таки сновигають у тривозі жінки й діти. Одна молодичка-китаянка відкликала свою тітку, плаче.

Китаянка. Я ще хочу сказати, що засохну я... Вбавиться у мене краси, тітко Хе, як у місяця, що сьогодні повний, а завтра вищербиться, післязавтра ще бі-і-льш...

Тітка Хе. Ти молода і дурна, Бо-Цюлань... У тебе гарячі сльози.

Вартовий (кричить). Ай-чо, Сикун-сі, що ви там робите? Вони вже перейшли місток... Ось вони вже підходять...

Тривога, крики, жіночий тихий плач.

Голоси. Місток перейшли.

— Вони — місток?

— Підходять.

— Вони підходять.

Вартовий. У коменданта голий меч у руках... Він махнув раз-два,.. Блиснуло. Одні заряджають рушниці... Другі щось кричать... Комендант кричить, і меч у нього знов блискавкою... Баркер... Вони біжать сюди... Троє попереду. Ай-чо, комендант націлився в мене. Ай-чо, вони стріляють і махають ру...

Постріл, вартовий хилиться, звисає з пробитою головою.

Кулі, А-а-а... Одчиняйте ворота...

Всі махають кулаками. На вартівню тим часом виліз Ай-чо, повернувся до своїх, щось кричить. Збоку через стіну перелазять солдати. Стали. Махають червоною хусткою, кричать.

Солдати. Стійте, стійте! Не треба!.. Ми одмовились стріляти! У нас теж страйк! Нас послали до вас ваші товариші!..

Тим часом кулі перепитують, то жахаючись, то радіючи.

Голоси. Хто ви?

— Хто вони?

— У вас теж страйк?

— Вони не будуть стріляти?

— Вони всі товариші!

— Комінтерн!

— Комінтерн! Всі. Товариші!

Б а р к е р. Яка це сила, яка ідея Збудила їм думку, Цих, що ще вчора Були

Напівдикими слухняними кулі. Що рухає ними? Що об'єднує їх? Що з них зробило Небезпечну силу таку — Дивуєшся диву!

Екран: ПРИВІТ РЕВОЛЮЦІЙНИМ РОБІТНИКАМ ТА СЕЛЯНАМ КИТАЮ!